

А.А. Семенов // *Энергетическое строительство*. – 1989. – № 11. – С. 15–16.

3. Васильченко В.В. *Екологічні аспекти енергозбереження в Україні: енергозбереження в Україні '97* / В.В. Васильченко. – К., 1997. – С. 7–8.

4. Ковалко М.П. *Енергозбереження – пріоритетний напрямок державної політики України* / М.П. Ковалко, С.Д. Денисюк; відпов. ред. А.К. Шидловський. – К.: УЕЗ, 1998. – 506 с.

5. Ковалко М.П. *Енергозбереження – шлях до якісних змін в економіці України: енергозбереження в Україні '97* / М.П. Ковалко. – К., 1997. – С. 5–6.

6. Ковалко М.П. *Проблеми енергозбереження в Україні* / М.П. Ковалко, І.М. Карп // *Экотехнологии и ресурсосбережение*. – 1995. – № 6. – С. 3–8.

7. Піріашвілі Б.З. *Основні тенденції формування паливно-енергетичного балансу в Україні за 1999–2000 роки і прогноз до 2030 р.* / Піріашвілі Б.З., Чиркін Б.П., Чукаєва І.К. // *Енергетика: економіка, технології, екологія*. – 2002. – № 2. – С. 4–10.

8. Долінський А.А. *Енергозбереження та екологічні проблеми енергетики* / А.А. Долінський // *Наука та інновації*. – 2006. – Т. 2, № 2. – С. 19–29.

9. *Ефективність використання енергоресурсів та реалізація енергозберігаючих заходів в Україні* / [Гуз В.П., Денисюк С.П., Ільясов В.А. та ін.]; під заг. ред. С.П. Денисюка. – К.: Українські енциклопедичні знання, 2007. – 142 с.

10. *Стратегія енергозбереження в Україні: аналітично-довідкові матеріали: в 2 т.* / [за ред. Жовтянського В.А., Кулика М.М., Стогнія Б.С.] – К.: Академперіодика, 2006.

Т.1. – 2006. – 510 с.

11. *Енергетичні ресурси та потоки* / [відпов. ред. А.К. Шидловський]. – К.: Українські енциклопедичні знання, 2003. – 427 с.

УДК 330.5 : 504.06

М.Ю. ШЛАПАК

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

НАГАЛЬНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СИСТЕМИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ РАХУНКІВ У НАЦІОНАЛЬНОМУ РАХІВНИЦТВІ УКРАЇНИ

Усвідомлення світовою спільнотою довгострокових негативних наслідків забруднення навколишнього природного середовища та зменшення запасів невідновних природних ресурсів у другій половині ХХ століття призвело до виникнення низки концепцій урахування екологічних чинників у політичній, соціальній та економічній сфері, насамперед природного капіталу. Адже природний капітал має значний вплив на розвиток економіки країни, особливо для держав, де переважають ресурсо- та енергоємні галузі національного господарства, до яких відноситься й Україна. З огляду на це, науковий моніторинг його стану та динаміки має відігравати важливу роль при побудові та впровадженні стратегії соціально-економічного розвитку держави.

Дотепер розробка показників використання природного капіталу проводиться в ширшому контексті дослідження індикаторів людського добробуту та комплексної оцінки всіх типів капіталу: людського, соціального, природного та економічного. Вивченням різних підходів до реформування

системи аналізу національного розвитку займалися такі вчені, як Eisner R., Daly H., Cobb J., Bartelmus P., Repetto R., Bignaut J., Глазиріна І.П., Пахомова Н.В., Ріхтер К.К., Рюміна Є.В. та ін., а також національні та міжнародні організації – Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний валютний фонд, Європейська комісія, Організація економічного співробітництва й розвитку, Світовий банк, Департамент торгівлі США, Програма розвитку ООН, Світовий інститут ресурсів. В Україні питанням розширення системи національних рахунків через показники природного капіталу приділяли увагу такі дослідники: Веклич О.О., Кірсанова Є.В., Кривень О.В., Гринів Л.С., Данилко В.К. та інші.

Авторське опрацювання великого масиву наукової літератури дало можливість виокремити низку підходів до розробки нових критеріїв оцінки ефективності суспільного чи національного розвитку, основними серед яких вважаємо два: розширення існуючої системи національних рахунків, що є основним збірником індикаторів розвитку країни, та створення принципово нової системи індикаторів сталого розвитку або людського добробуту.

Однак жоден із підходів урахування природного капіталу сьогодні не набув загального визнання серед науковців та урядів країн світу. Водночас практика імплементації зазначених підходів на національному рівні та використання їх при розробці національної економічної політики свідчать, на наш погляд, про більшу ефективність саме першого підходу – розширення існуючої системи національних рахунків через використання показників природного капіталу.

Нагадаємо, що система національних рахунків (СНР) з набором із шести типових рахунків для трьох основних секторів – підприємств, домашніх господарств, приватних некомерційних організацій, органів державного управління, започаткована 1953 року доповіддю "Система національних рахунків і допоміжні таблиці", підготовленою групою експертів ООН. Ще на ранніх етапах розвитку СНР науковці зазначали її недоліки (відсутність урахування неринкових товарів, нечітке розмежування проміжного та кінцевого споживання й ін.) та необхідність розширення й модифікації. Однак через складність досягнення консенсусу на міжнародному рівні зміни, яких зазнавала система національних рахунків після розробки та інституціоналізації, мали характер доповнень та незначних модифікацій, а не кардинальних перетворень [1, с. 1].

Процес розширення системи національних рахунків на основі показників природного капіталу бере свій початок у середині 70-х років минулого століття. Саме тоді був розроблений показник ступеня економічного добробуту (Measure of economic welfare), який ураховував, зокрема, шкоду, нанесену навколишньому природному середовищу. Цей індекс, хоча й базувався на традиційних економічних показниках СНР, не був її складовою частиною і, більше того, визнаний недоречним для офіційного використання на міжнародному рівні.

Ступінь економічного добробуту скоріше був першою спробою створити окремий орієнтований на добробут людей показник національного розвитку. Тим не менш, питання, які розглядалися при розробці цього показника, лягли в

подальшому в основу рекомендацій щодо розробки системи еколого-економічних рахунків. Паралельно також розвивалися дослідження корегування національних рахунків для відображення взаємозв'язків з навколишнім природним середовищем [2, с. 5–7].

Доповнення системи національних рахунків ООН, затверджені 1993 року, дещо розширили межі охоплених ресурсів, включивши у тому числі й деякі природні ресурси. Разом з тим подальше розширення СНР (урахування негативних наслідків економічної активності через забруднення природного середовища, включення екосистем й ін.) виявилось неможливим через відсутність консенсусу щодо багатьох питань серед розробників. Натомість було вирішено розробити окреме керівництво для інтегрованих еколого-економічних рахунків. Зокрема, рекомендувалося введення екологічних рахунків, які б розроблялися окремо від основних, але були повною мірою спроможні інтегруватися з ними. Керівництво для побудови інтегрованих еколого-економічних рахунків опубліковано у грудні 1993 року й продемонструвало наміри світової спільноти щодо подальшої інтеграції природного капіталу в систему національних рахунків, хоча й мало рекомендаційний характер і жодним чином не зобов'язувало уряди країн щодо їх імплементації [3, с. 592–593].

Оновлена версія Системи еколого-економічних рахунків [4], опублікована 2003 року, нині є сателітною системою СНР та включає чотири категорії рахунків: фізичні й змішані (поєднання даних у грошових та фізичних одиницях) рахунки потоків матеріалів та енергії, рахунки витрат на охорону навколишнього природного середовища, рахунки запасів природних ресурсів у фізичних та грошових одиницях, а також екологічно скориговані традиційні показники системи національних рахунків. Саме в системі еколого-економічних рахунків закладена основна концепція включення показників природного капіталу в систему національних рахунків.

Подальші кроки з розробки системи еколого-економічних рахунків мають мету розробити міжнародний статистичний стандарт, прийняття якого б стимулювало поширення еколого-економічних рахунків у різних країнах світу. У 2005 році відділ статистики ООН прийняв рішення про створення Комітету експертів ООН з еколого-економічного рахівництва, який відіграє роль координатора у процесі розробки міжнародного стандарту.

Слід звернути особливу увагу на те, що відсутність єдності стосовно оптимальної методології розробки еколого-економічних рахунків поєднується з більш-менш чітким розумінням результатів, яких можна досягнути завдяки запровадженню подібних рахунків.

Досліджуючи публікації з даної проблематики, можна відзначити принаймні три цілі розробки екологічно скоригованих національних рахунків: визначення рівня максимального благополуччя в термінах обсягів споживання, максимального збалансованого споживання та показника чистого суспільного доходу [5, с. 30–32]. Крім того, на наш погляд, до цього переліку можна додати інші завдання, які можуть бути вирішені за допомогою концепції екологічних рахунків, урешті-решт становлячи їх цільову мету. Йдеться про покращене

інформування щодо прийняття рішень, зростання екологічної свідомості, планування та оцінку результативності екологічної політики. Кінцевою метою запровадження екологічно скоригованих національних рахунків має бути зниження антропогенного тиску на навколишнє природне середовище.

Система еколого-економічних рахунків (СЕЕР) є великою й складною, а тому її повне запровадження навряд чи реальне. Хоча досі жодна з країн не запровадила систему повністю, проте Австралія, Канада, Данія, Німеччина, Італія, Нова Зеландія та Норвегія запровадили рахунки, які покривають багато категорій СЕЕР. На нашу думку, це не варто сприймати як недолік системи, оскільки потреба в еколого-економічних рахунках може відрізнятись залежно від економічних і екологічних умов або цілей та пріоритетів розвитку країни.

А який стан справ з імплементацією СЕЕР у національному рахівництві України? Нині система національних рахунків ООН, яка використовується і в Україні, враховує лише грошову оцінку товарів та послуг, вироблених економікою, ігноруючи фізичну реальність справжнього капіталу (людського, соціального, природного), який забезпечив це виробництво [6, с. 86]. Зазначимо, що Програма розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року [7] не містить жодних згадок про необхідність інтеграції показників природного капіталу. І лише в Концепції розвитку системи національних рахунків [8] зазначено, що у стратегічній перспективі передбачається розроблення системи інтегрованого еколого-економічного обліку. Крім того, у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу [9] передбачалося створення сателітних екологічних рахунків та приведення у відповідність з ними системи показників статистичної звітності щодо охорони навколишнього середовища та природних ресурсів.

Ураховуючи те, що економіка України характеризується високою ресурсозатратністю, енергоємністю та часткою сировинних галузей у структурі експорту, питання врахування виснаження природного капіталу в національних рахунках є особливо актуальним для нашої держави. Відсутність реальних орієнтирів економічного розвитку може призвести до суттєвих помилок у формуванні національної політики на засадах сталого розвитку, а також спричинити виснаження природних ресурсів і надмірне забруднення навколишнього природного середовища. З огляду на це, вважаємо актуальним у наш час активізацію наукових досліджень з питань розробки системи еколого-економічних рахунків української економіки.

Незважаючи на нагальність наукового опрацювання проблеми врахування виснаження природного капіталу в національних рахунках, слід зазначити, що дотепер питання вивчення та розвитку еколого-економічних рахунків для економіки України перебуває на початковій стадії й обмежуються окремими дослідженнями.

Зокрема, В.К. Данилко пропонує ввести до СНР країни найбільш вагомі та узагальнюючі групи системи екологічних показників, що, на думку вченого, сприятиме запровадженню комплексного еколого-економічного обліку, який є необхідною передумовою формування бази даних для проведення політики сталого розвитку [10, с. 15].

Є.В. Кірсанова пропонує ввести інтегровані рахунки, які формуються шляхом включення додаткових потоків активів та угод, що не враховуються в СНР (на зразок зовнішніх рахунків), але включені до традиційної СНР і впливають на подальше формування та розподіл національного доходу (на зразок внутрішніх рахунків). Конкретно рекомендується запровадити рахунки "Навколишнє середовище країни, що досліджується", "Відходи, шкідливі речовини", "Екологічні активи", "Навколишнє середовище решти світу", а також наводиться схема розрахунку основних макроекономічних показників з урахуванням інтегрованих еколого-економічних рахунків [11, с. 156–161].

Проведений моніторинг розвитку системи еколого-економічних рахунків, запровадження її елементів у різних країнах світу та дослідження ситуації щодо стану врахування природного капіталу в системі національних рахунків України дає підстави для висновку про нагальну необхідність розширення СНР України із включенням показників природного капіталу.

На наш погляд, перший крок до врахування природного капіталу в системі національних рахунків України полягає в активізації вітчизняних досліджень щодо показників стану та динаміки різних складових природного капіталу. Другим кроком має стати формування показників використання природного капіталу з наступною інтеграцією в розширену систему національних рахунків (третій крок). Зауважимо, що інтеграція екологічних показників у систему національних рахунків має відбуватися на основі чіткого розуміння цілей державної політики у сфері управління природними ресурсами та забезпечення якості навколишнього природного середовища й визначатися ними.

Запропонований алгоритм подальшого розвитку вітчизняної системи екологічної статистики сприяє, на нашу думку, не лише її вдосконаленню відповідно до сучасних світових тенденцій, а й більш ефективному управлінню функціонуванням національного природного капіталу.

Література

1. Meyer C.A. *The Greening of National Accounts: The Role of Ideas in a Theory of Institutional Change* / C.A. Meyer // *George Mason University, Department of Economics. Working Papers in Economics* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.gmu.edu/working/WPE_97/97_03.pdf.
2. Bleys B. *Alternative Welfare Measures* / B. Bleys // *Vrije Universiteit Brussel* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vub.ac.be/MOSI/papers/Bleys2005_AlternativeWelfareMeasures.pdf.
3. Smith R. *Development of the SESA 2003 and its implementation* / R. Smith // *Ecological Economics*. – 2007. – № 61. – P. 592–599.
4. *Handbook of National Accounting: Integrated Environmental and Economic Accounting 2003* // *Studies in Methods*. – 2003. – №61, Rev. 1. – 598 p. – (Series F).
5. Asheim G.B. *Green national accounting: why and how?* / G.B. Asheim // *Environment and Development Economics*. – 2000. – №5. – P. 25–48.
6. Miller P. *Just Ecological Integrity: The Ethics of Maintaining Planetary Life* / P. Miller, L. Westra, S.C. Rockefeller. – Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2002. – 326p.
7. *Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року" № 475 від 7 квітня 2003 р.* // База "Законодавство України" на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року" № 413-р від 25 липня 2002 р. // База "Законодавство України" на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

9. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Схвалено Указом Президента N 1072/2000 від 14.09.2000 // База "Законодавство України" на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

10. Данилко В.К. Методологічні засади екологічної статистики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.03.01 "Статистика" / В.К. Данилко. – К., 2005. — 32 с.

11. Кирсанова Е.В. Совершенствование системы комплексного эколого-экономического учёта / Е.В. Кирсанова // Вісник СУМДУ. – 2008. – №1. – С. 155–162. – (Серія "Економіка").

УДК 332.2

М.П. СТЕЦЮК
ДП "Київський інститут землеустрою"

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Трансформація землекористування позначилася і на сучасному використанні земельних ресурсів Київської області. Зокрема, спостерігається економічне та екологічне обґрунтування розподілу земель за цільовим використанням [1, 2, 3].

Найбільшою є питома вага земель сільськогосподарського призначення. Сільськогосподарська освоєність території області становить 64,3%, при цьому під сільськогосподарськими угіддями перебуває 59,5%, у тому числі під ріллею – 49,3, багаторічними насадженнями – 1,4, сіножатями – 4,0, пасовищами – 4,6, перелогами – 0,3%. Відмінності у горизонтальному та вертикальному розчленуванні різних районів Київської області визначили розподіл орних земель за крутістю схилів. Переважають кути похилу орних схилів до 3–94,5% від загальної площі ріллі (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл орних земель Київської області за крутістю схилів

Орних земель	Всього	У тому числі за крутістю схилів, градусів							
		<1	1–2	2–3	3–5	5–7	7–10	10–15	<15
Гектарів	1251666	927178	193750	61832	38942	17697	9391	2733	143
Відсотків	100,0	74,1	15,5	4,9	3Д	1,4	0,8	0,2	-

Надмірне розширення площі ріллі за рахунок силових земель призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення площ ріллі, луків, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і обумовило